

OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Jak je možné, že československé legie vznikly dříve než samostatný stát?

České země i Slovensko byly před první světovou válkou součástí Rakouska-Uherska (neboli habsburského mocnářství), monarchie, jež pojímala celou řadu národnostních skupin, včetně slovanských etnik. Po vypuknutí války proto do rakouské armády narukovaly statisíce Čechů a Slováků, z nichž **někteří nechtěli umírat pro zájmy habsburského mocnářství**. A tak se zejména na východní frontě nejen nechali bez odporu zajmout ruskými vojáky, ale projevíli i přání bojovat v řadách armády této „bratrské“ slovanské velmoci. **Základ českých a slovenských dobrovolnických jednotek, bojujících na frontách první světové války proti Rakousku-Uhersku a jeho spojencům, pro které se později vžilo označení československé legie**, ale tvořili lidé, kteří v době vypuknutí války pobývali v zahraničí – v srpnu 1914 vznikla v Rusku tzv. Česká družina, ve stejné době se ve Francii zformovala Rota Nazdar, do níž se přihlásili i některé významné osobnosti kulturního života (např. malíř František Kupka). Tyto spontánní aktivity českých vlastenců byly později podchyceny politickými pracovníky zahraničního odboje v čele s T. G. Masarykem, který v červenci 1915 v Ženevě oficiálně přednesl svou vizi o vzniku samostatného československého státu. Nejpočetnější skupina legionářů – asi 60 tisíc mužů – byla v Rusku, další vznikaly také v Srbsku a v Itálii. Vstup do legií znamenal jednak návrat na krvavá bojiště první světové války, ale i velké nebezpečí v případě zajetí, neboť Rakousko-Uhersko přistupovalo k legionářům jako k vojenským dezertérům a trestalo je smrtí.

2. Jaký zájem mělo Československo v Rumunsku za první republiky?

Rumunsko bylo jedním ze států, které s nově vzniklým Československem uzavřely spojeneckou dohodu – podepsána byla 23. ledna 1921. Ještě spolu s Jugoslávií (tehdy oficiálně nazývanou Království Srbů, Chorvatů a Slovinců) **tyto státy vytvořily spojenecký svazek nazvaný Malá dohoda, jehož patronem byla Francie. Spolupráce mezi těmito státy probíhala nejen na politické a diplomatické úrovni, ale také na úrovni vojenské a hospodářské.** Význam

Rumunsko pro Československo byl o to větší, že se jednalo **o jediného spojence, se kterým mělo společnou hranici**, byť se jednalo pouze o několikakilometrový koridor. (S jediným slovanským sousedem, Polskem, jsme tehdy měli v důsledku sporu o Těšínsko napjaté vztahy.) Vztahy s Rumunskem nabyly na významu zejména od poloviny 30. let (tedy v době vojenské mise Heliodora Píky) v souvislosti se vzestupem nacismu v Německu.

3. Co byl exodus Čechů? Jak po obsazení československého pohraničí německou armádou probíhal a jaké byly jeho příčiny u nás?

Slovo „exodus“ pochází z řeckého exodos a znamená „vyjít“ (později bylo přejato do latiny jako exodus). V bibli označuje jednu z nejvýznamnějších historických událostí židovského národa – odchod z egyptského zajetí pod vedením patriarchy Mojžíše. **V přeneseném smyslu se „exodus“ používá jako označení pro hromadný útěk či dlouhé putování – bývá jím označován také odchod Čechů z pohraničí, které bylo na základě mnichovské dohody z 30. září 1938 podstoupeno Německu.** Oficiálně obyvatele českého pohraničí sice nikdo nevyháněl, v nacistickém Německu však nebyli nijak vítáni a čekal je zde osud občanů druhé kategorie. Vedle Čechů odcházeli z pohraničí také Židé a němečtí antifašisté. Uprchlíci, kterých bylo více než 100 tisíc, si s sebou často brali pouze nejnnutnější osobní věci, neboť se po anexi pohraničí a po návratu henleinovských polovojenských jednotek obávali o své životy.

4. Co to byly gulagy? Jak se dostalo 30 tisíc československých občanů do gulagů?

Slovo „gulag“ byla původně **zkratka označující „Hlavní správu nápravných táborů“**, tedy úřad, kterému byly v sovětském Rusku podřízeny pracovní tábory pro odpůrce komunistického režimu. Později se toto slovo vžilo jako označení pro sovětskou obdobu koncentračních táborů. Gulagy byly významnou součástí sovětského represivního systému a měly také hospodářský význam – nepohodlní lidé zde byli likvidováni prostřednictvím těžké fyzické práce. Ve 30. letech v nich bylo vězněno více než 10 milionů lidí. Do gulagů byli také posíláni někteří cizinci, které stalinistický režim podezříval (často bezdůvodně) ze špionážních aktivit proti Sovětskému svazu. Z tohoto důvodu zde byli uvězněni Čechoslováci, kteří po na-

cistické okupaci Čech a Moravy uprchli do Sovětského svazu s úmyslem bojovat zde proti Němcům. Pro řadu lidí znamenalo toto uvěznění velké vystřízlivění z prosovětských sympatií.

5. Kde leží město Buzuluk a jaký mělo význam během druhé světové války?

Buzuluk je ruské město v Orenburské oblasti, které ve vojenských dějinách druhé světové války nehrálo nikterak významnou roli. **Je však klíčové pro československé dějiny – na přelomu let 1941/1942 se zde začala formovat československá zahraniční jednotka v Sovětském svazu.** V létě 1942 zde vznikl 1. československý samostatný prapor v Sovětském svazu, který se v průběhu následujících let rozrostl v 1. československý armádní sbor, jehož příslušníci bojovali na řadě míst v Rusku i na Ukrajině a podíleli se na osvobození Československa. Velitelem praporu v Buzuluku byl jmenován podplukovník Ludvík Svoboda, který později zmínil název tohoto města v titulu své memoárové knihy *Z Buzuluku do Prahy* (1960). Buzuluk se tak stal určitým symbolem „československo-sovětského přátelství“, a proto po něm byly například pojmenovávány české podniky.

6. Kdo byl Ludvík Svoboda?

Ludvík Svoboda (1895–1979) byl český důstojník a politik. Za první světové války bojoval (stejně jako Heliodor Píka) v československých legiích v Rusku, od roku 1922 byl aktivním důstojníkem československé armády. Působil v různých velitelských funkcích, vyučoval maďarštinu na Vojenské akademii. V září 1938 velel v hodnosti podplukovníka pěšímu praporu. V létě 1939 odešel z okupovaného Československa do Polska, kde se postavil do čela formující se československé zahraniční armády. Po porážce Polska převedl tuto jednotku do Sovětského svazu, kde byl nejprve přijat s nedůvěrou (byl označen za špiona a málem popraven), později se však stal blízkým spolupracovníkem Sovětů i českých komunistů. Ti jej proto prosazovali do vysokých velitelských funkcí v československé zahraniční jednotce v Sovětském svazu, ačkoli jeho vojenské schopnosti tak rychlému kariérnímu postupu neodpovídaly – v průběhu tří let dosáhl nejvyšší vojenské hodnosti (armádní generál), byl tedy povýšen o čtyři hodnostní stupně. **Oficiálně zůstával apolitickým důstojníkem, ve skutečnosti ale stále více prosazoval komunistické zájmy proti představám**

londýnské emigrace. V září 1944 byl jmenován velitelem československého armádního sboru, v dubnu 1945 pak ministrem obrany. I po únoru 1948 stále **reprezentoval komunistickou vládu a nepostavil se proti perzekuci řady svých důstojnických kolegů, včetně Heliodora Píky.** Počátkem 50. let ztratil důvěru KSČ a byl odvolán z funkcí, poté pracoval v jihomoravském jednotném zemědělském družstvu. **V březnu 1968 byl zvolen prezidentem republiky a stal se jedním ze symbolů tzv. pražského jara.** Po srpnové okupaci Československa podepsal souhlas s pobyttem sovětských vojsk na našem území, v květnu 1975 byl v důsledku zdravotního stavu zbaven prezidentského mandátu.

7. Proč jel Heliodor Píka roku 1941 do Sovětského svazu?

Heliodor Píka odjel do Sovětského svazu počátkem roku 1941 jako náčelník československé vojenské mise. Jeho pobyt byl zpočátku tajný, neboť Sovětský svaz tehdy ještě nebyl ve válečném konfliktu s Německem. **Píka zde měl působit jako oficiální pověřenec londýnské exilové vlády a podílet se na složitém vyjednávání o vytvoření československé vojenské jednotky v Sovětském svazu.** Tato jednotka podléhala československému velení, nikoli sovětskému, což se Sovětům nelíbilo, a proto nechtěli dlouho její vznik povolit. Z titulu své funkce se Píka stýkal s britskými zpravodajskými orgány – což bylo později komunistickými justičními pracovníky označeno za špionáž. Již za svého působení v Sovětském svazu byl Píka komunisty pozorován a sledován, jelikož se jim snažil zabránit, aby ovládli vojenské jednotky. I po válce byl odposloucháván a sledován, a to přesto, že byl jmenován do vysokých armádních funkcí. Komunisté jej totiž podezřívali ze spolupráce se západními rozvědkami a z aktivit, které měly bránit jejich nástupu k moci.

8. Kdo byl Zdeněk Fierlinger?

Zdeněk Fierlinger (1891–1976) byl český diplomat a politik. Za první světové války působil jako důstojník v československých legiích v Rusku, v červenci 1917 se zúčastnil legendární bitvy u Zborova. Od roku 1919 pracoval v diplomatických službách. V letech 1937–1939 byl vyslancem v Sovětském svazu, byl rovněž členem sociálnědemokratické strany. Po podepsání sovětsko-německého paktu v srpnu 1939 byl ze Sovětského svazu jako diplomat vypovězen, v létě 1941

se na tuto pozici vrátil a setrval zde až do jara 1945. Je považován za hlavního prosovětského důvěrníka ve strukturách československého nekomunistického odboje za druhé světové války. V Sovětském svazu **pracoval ve službách komunistické politiky, čímž se dostával do opakovaných konfliktů s Heliodorem Píkou. V dubnu 1945 byl jmenován premiérem vlády Národní fronty, zároveň se stal předsedou sociálnědemokratické strany, kterou směřoval k úzké spolupráci s komunisty.** Po únoru 1948 se podílel na její likvidaci a snaže o sloučení s KSČ, poté zastával vysoké vládní a parlamentní funkce. **V 50. letech se také účastnil represivních opatření proti katolické církvi.**

9. Kdo byl Bedřich Reicin a jakou roli sehrál v procesu s generálem Píkou?

Bedřich Reicin (1911–1952) byl **komunistický politik a novinář.** V roce 1942 se stal tzv. osvětovým důstojníkem u československé jednotky v Sovětském svazu a působil zde v intencích politiky KSČ, jež se snažila tuto jednotku ovládnout. Jeho činnost tak směřovala proti snaze Heliodora Píky, který se zde pokoušel udržet vliv londýnské vlády. V letech 1944–1945 Reicin působil jako náčelník kontrarozvědky československého armádního sboru, po válce byl jmenován náčelníkem 5. oddělení hlavního štábu (tzv. Vojenské obranné zpravodajství), ze kterého učinil hlavní nástroj uplatňování politiky KSČ v armádě. Podílel se na infiltraci armády komunistickými důvěrníky a po únoru 1948 též na čistkách v jejím velitelském sboru. **Byl jedním z organizátorů politických procesů s armádními důstojníky, včetně procesu s generálem Píkou.** V únoru 1951 byl v rámci hledání nepřítele ve vlastních řadách zatčen a v listopadu 1952, v rámci procesu s Rudolfem Slánským, odsouzen k trestu smrti a popraven.

10. Co byla NKVD a jakou měla úlohu v Československu?

NKVD (zkráceno z ruských slov Narodnyj komissariat vnutrennych děl, **česky Lidový komisariát vnitřních věcí**) byla **sovětská tajná policie, která se vedle boje proti „vnitřnímu nepříteli“** (vyšetřování podezřelých, správa gulagů) věnovala rovněž rozvědčným činnostem mimo území Sovětského svazu. V poválečném Československu patrně působila řada jejích významných činitelů, prostřednictvím kterých sovětští

komunisté získávali důležité informace a také přímo ovlivňovali politické dění. Tato činnost sovětských rozvědčků není kvůli nepřístupnosti ruských archivů stále zmapována. NKVD byla velice obávanou organizací i samotnými vysokými funkcionáři KSČ. V roce 1954 byla přejmenována na KGB („Výbor státní bezpečnosti“).

11. Byl někdo z vyslychaných vojenských představitelů opravdový zrádce?

Obvinění československých důstojníků z vojenské zrahy byla komunisty vykonstruována (za velezradu a špionáž bylo popraveno celkem 22 aktivních důstojníků, stovky dalších byly uvězněny). Někteří z těchto lidí si „pouze“ nepřáli vládu KSČ v Československu, jen malá část z nich byla skutečně v kontaktu se západními zpravodajskými službami, v řadě případů se jednalo o rozvíjení kontaktů, které byly navázány v rámci služebních povinností již před únorem 1948. Snaha těchto lidí o znovunastolení demokratického systému byla v rámci politických procesů označena za „velezradu“. Je otázka, zda se tohoto činu spíše nedopouštěli lidé jako Bedřich Reicin, kteří při plném vědomí prosazovali v československé armádě zájmy Sovětského svazu.

12. Byl někdo za smrt Heliodora Píky potrestán? Stanul někdy před soudem prokurátor Vaš?

Za smrt generála Heliodora Píky nebyl nikdo potrestán. Bedřich Reicin byl sice odsouzen k smrti a popraven, ale na základě vykonstruovaných obvinění, nikoli za jeho skutečnou činnost, do níž patřila i justiční vražda generála Píky. **Vojenský prokurátor Karel Vaš, který sehrál v zavraždění generála Píky klíčovou roli, se po listopadu 1989 několikrát zodpovídal před soudem ze svých činů, nikdy však nebyl pravomocně odsouzen. V červnu 2001 ho sice soud uznal vinným a odsoudil ho k trestu odnětí svobody v trvání sedmi let, později byl ale s odvoláním na právní normu z doby Rakouska-Uherska rozsudek zrušen a Vašovy skutky byly prohlášeny za promlčené.** Do své smrti žil Karel Vaš v domově důchodců v Praze. Zemřel 8. prosince 2012. Vašova dcera věnovala dědictví po svém otci v hodnotě 400 tisíc korun neziskovým organizacím, které se věnují uchování paměti o naší totalitní minulosti.

13. Proč měli komunisté zájem na tom, aby byl případ Heliodora Píky utajen? Proč jej naopak propagandisticky nezneužili stejně jako proces s Miladou Horákovou?

Proces s Heliodorem Píkou byl naprostým porušením všech právních principů. Generál byl například souzen podle zákona, jenž byl přijat v době, kdy byl již ve vazbě. I když na tyto skutečnosti obhajoba upozorňovala, tajný vojenský soud vynesl předem daný rozsudek, který s největší pravděpodobností po českých komunistech požadovali Sověti. Před soudem se také projednávala řada přísně tajných skutečností. **Proces probíhal v lednu 1949, tedy v době, kdy se mechanismus politických procesů teprve vytvářel, k masivnímu propagandistickému využití politických procesů (včetně zapojení údajného „hněvu pracujícího lidu“ formou rezolucí) došlo až o více než rok později.** Československá veřejnost se tak o odsouzení a popravě generála Píky dozvěděla pouze z několika novinových článků, jejichž autorem byl patrně Bedřich Reicin.

Odpovědi vypracoval:

Petr Koura, historik

Odkazy:

Archiv bezpečnostních složek

www.abscr.cz

Dcery politických vězňů 50. let

www.dcery.cz

Konfederace politických vězňů ČR

www.kpv-cr.cz

Moderní dějiny

www.modernidejiny.cz

Paměť národa

www.pametnaroda.cz

Politictí vězni.cz

www.politictivezni.cz

Příběhy bezpráví

www.pribehybezpravi.cz

Totalita.cz – vznik a vývoj totalitního režimu v Československu

www.totalita.cz

Ústav pro studium totalitních režimů

www.ustrcr.cz

Doporučená literatura:

BARTOŠEK, K.: Český vězeň. Svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých. Paseka, Praha 2001.

BENČÍK, A.; RICHTER, K.: Kdo byl generál Píka. Portrét čs. vojáka a diplomata. Doplněk, Brno 1997.

BENČÍK, A.; RICHTER, K.: Tragický osud generála Heliodora Píky. Portrét československého vojáka a diplomata. Ministerstvo obrany ČR – AVIS, Praha 2001.

BENČÍK, A.; RICHTER, K.: Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliodora Píky. Ostrov, Praha 2006.

BURSÍK, T.: Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Trestanecké pracovní tábory při uranových dolech v letech 1949–1961. ÚSTR, Praha 2008.

BURSÍK, T.: Ztratili jsme mnoho času, ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, Praha 2006.

HANZLÍK, F.: Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2003.

KAPLAN, K.; PACL, V.: Tajný prostor Jáchymov. Actys, České Budějovice 1993.

KAPLAN, K.; PALEČEK, P.: Komunistický režim a politické procesy v Československu. Barrister a Principal, Brno 2008.

KOL. AUTORŮ: Československá armáda v prvním poválečném desetiletí. Ministerstvo obrany, Praha 2007.

KUDRNA, L.: Vojenské obranné zpravodajství (1945–1950). Vývoj, organizační struktury, personální obsazení. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů, 2008/1, s. 76–89.

PECKA, K.: Motáky nezvěstnému. Atlantis, Brno 1990.

ŠIMKOVÁ, D.: Byly jsme tam taky. Karavana, Praha 2007.

VÁHALA, R.: Smrt generála. Vzpomínky na Heliodora Píku. Melantrich, Praha 1992.

Poslední aktualizace: 04/2014